

IZVJEŠĆA SA ZNANSTVENIH SKUPOVA - CONFERENCE REPORTS

I INTERNATIONAL CONGRESS "SEAS AND OCEANS", 18.-23. rujna 2000., Szczecin, Poljska

"Seas and Oceans" naziv je 1. međunarodnog kongresa o morima i oceanima održanog od 18. do 23. rujna u Szczecinu u organizaciji Rektorata Sveučilišta Zapadne Pomeranije. Preko 170 autora, znanstvenika i stručnjaka iz različitih znanstvenih i gospodarskih područja, iz više od 20 zemalja iznijelo je svoja najnovija saznanja o ovoj tematici u obliku 97 znanstvenih radova. Iako je, uz izlaganja 12 pozvanih predavača, tek 12 radova (među kojima i jedan iz Hrvatske) bilo odabrano za usmenu prezentaciju, kongres nimalo nije izgubio na kvaliteti i atraktivnosti. Štoviše, predstavljanje ostalih radova putem postera omogućilo je izravnu komunikaciju i razmjenu iskustava neposrednim kontaktom među sudionicima.

Kongres je bio podijeljen u 7 tematskih cjelina. Prva je obuhvaćala problematiku istraživanja mora i oceana, njegovih fizičkih, kemijskih i bioloških svojstava, litodinamičkih procesa te metodologiju i opremu vezane za oceanološka istraživanja. Posebnu sekciju činile su teme vezane za iskorištavanje mora kao izvora hrane (ribarenje, marikultura, korištenje planktona i algi) i energije (energija plime i oseke te valova). Eksploatacija nafte i zemnog plina iz podmorja, te sve aktualnija problematika dobivanja i iskorištavanja mineralnih tvari sa morskog dna (agregata Fe, Mn, Ni i dr.) kao najvažnijih resursa u budućnosti, zajedno su sa pripadajućom tehnologijom, činile zasebnu cjelinu. Najviše radova bilo je vezano za pomorski transport, kopnene plovne putove, brodogradnju, lučku infrastrukturu te sigurnost plovidbe. Prezentirano je nekoliko računalnih programa te primjena GIS-a i 3-D prikaza morfologije dna koji povećava sigurnost plovidbe kopnenim plovnim putovima. Tematski blok o zaštiti mora obuhvatio je radove vezane za prevenciju i suzbijanje onečišćenja uzrokovanih djelovanjem čovjeka, zaštitu morskog dna od neprimjerene eksploatacije, ali i za zaštitu obala od prirodnih procesa - destruktivnog utjecaja valova. Sport i rekreacija na moru kao tema ovog kongresa naišla je na nešto manje zanimanje sudionika, kao i ekonomsko-politička pitanja - strategija upravljanja morem i obalnim prostorom, zakonska regulativa i sl.

Hrvatska je na ovom kongresu bila predstavljena s tri rada. Povijesni pregled strategije razvoja i upravljanja dolinom Neretve te neke buduće smjernice dali su doc. dr. sc. Martin Glamuzina, mr. sc. Nikola Glamuzina i dr. sc. Branko Glamuzina u radu "*Changes of the Living Water Resources Use in the Neretve Delta, Croatia, under the Influence of different Management Strategies*", dok je nužnost povezivanja hrvatskih luka sa zaleđem, a samim tim i Mediterana sa sjevernom, istočnom i središnjom Europom naglašena u radu "*Linking North Croatia with Adriatic Ports by Introducing New Transport Technology and New Traffic Roads*" doc. dr. sc. Martina Glamuzine i doc. dr. sc. Željke Šiljković. Rad Maše Surić, prof. dr. sc. Mladena Juračića i dr. sc. Nade Horvatinčić "*Determination of Late Pleistocene and Holocene Sea Level Changes in the Adriatic - a review and new attempts*" daje pregled prethodnih istraživanja te najnovijih pokušaja u određivanju kolebanja morske razine na našoj obali tijekom posljednjih 30000 godina.

Osim usmenih izlaganja i prezentacije postera, predstavljen je i prototip portala *Coast Base - The European Virtual Coastal and Marine Data Warehouse* (<http://www.coastbase.org>). Ovaj projekt, koji za sada obuhvaća samo zemlje Europske unije, ali ima tendenciju širenja, omogućit će znanstvenicima, planerima, gospodarstvenicima i svim ostalim zainteresiranim korisnicima pristup bazama podataka istraživačkih centara, sveučilišta, satelitskim snimkama itd., radi bržeg i lakšeg protoka, ali i obrade i sjedinjavanja informacija.

Kongres je popraćen bogato opremljenim zbornikom radova "Seas and Oceans" Vol 1. Međutim, 670 strana teksta s preko 90 radova, zahtjevalo je grupiranje radova po temama, a ne po abecednom redu autora, što bi zainteresiranim korisnicima uvelike olakšalo pretraživanje, posebno kad se radi o kongresu s ovako širokim spektrom tema. Drugi dio zbornika koji će sadržavati izlaganja pozvanih predavača je u pripremi.

Za sudionike kongresa organizatori su upriličili i stručne posjete šćećinskoj luci, brodogradilištu, Pomorskom sveučilištu kao i obližnjem Nacionalnom parku Volin, kulturno-povijesnim znamenitostima te turističkim središtima na obali Baltika.

Ovakav multidisciplinarni znanstveni skup idealno je mjesto za prezentaciju Hrvatske, njezinih prirodnih vrijednosti i znanstvenih dosega, kao i za uspostavu kontakata i moguće buduće međunarodne suradnje. Stoga je šteta da zastupljenost hrvatskih znanstvenika nije bila veća.

Maša Surić

PRIKAZI

Marco ANTONSICH, Vladimir KOLOSSOV, M. Paola PAGNINI, EUROPE BETWEEN POLITICAL GEOGRAPHY AND GEOPOLITICS, I, II., Societa Geografica Italiana, Roma 2001.

Ova opsežna edicija u dva toma na 917 stranica u izdanju Talijanskog geografskog društva, izašla je u sklopu ciklusa *Memorie della societa geografica Italiana*, kao LXIII. volumen. U tri velike skupine donosi radove međunarodnog skupa: *Uz stoljeće Ratzelove "Politische Geographie"*, *Europa između političke geografije i geopolitike*. Skup je održan u Trstu, od 10. do 13. prosinca 1997. u organizaciji World Political Map Commission, Međunarodne geografske zajednice. Povod skupa bila je stogodišnjica prvog izdanja *Političke Geografije*, njemačkog geografa Friedricha Ratzela (1844.-1904.) koji je pokrenuo novu granu geografije. Obilježavanje u Trstu ima i svoje logično opravdanje jer je upravo širi prostor Trsta doživio izuzetno velike geopolitičke promjene u 20. st. Talijanska geopolitika, zasnovana na njemačkoj i francuskoj političko-geografskoj misli, dala je vrsnih rezultata, a u Trstu je prof. Eliseo Bonetti, tamošnji vodeći geograf u posljednjih 50 godina, ostvario utjecaj na generacije mladih geografa pa mu je kao "majstoru geografije" posvećeno ovo izdanje.

Uvodnu raspravu *Géographie et Politique* dao je prof. Paul Claval, poznati francuski geograf, koji je na skupu počašćen i naslovom *Laurea Honoris Causa* u Političkim i Međunarodnim znanostima. Prva skupina radova odnosi se na život, djelo i značenje Friedricha Ratzela, kulturalni kontekst u kojem je stvarao te analize njegovih djela i teoretskih rasprava. Rasprave su dali: M. P. Pagnini (*Teorija i praksa: od antropogeografije do političke geografije*), Calogero Muscara (*Ratzelova politička geografija i antropogeografija kao perspektiva geografskog posibilizma Luciana Febvre-a*), Franco Farinelli (*F. Ratzel i Priroda (političke/ geografije)*), Bernhardt Streck (*Difuzionizam i geopolitika u djelu F. Ratzela*), Fabrizio Eva (*Povratak u budućnost. Reclus prema Ratzelu: od državne do humane geopolitike*), Luca Muscara (*Razumijevanje Ratzela i izazov složenosti*) i Ingrid Hönsch (*Kolekcija Ratzelovih radova u Geografskom arhivu u Leipzigu*). O Ratzelovom utjecaju na nacionalne geografije pojedinih zemalja priloge su dali Geoffrey Parker (*Ratzel, francuska škola i stvaranje alternativne geopolitike*), Gertjan Dijkin (*Ratzelova Politička geografija i diskurs njemačkog 19. st.*), Zoltán Hajdú (*Utjecaj F. Ratzela na mađarsku geografiju*), Francesco Micelli, Sergio Zilli (*Ratzelova friulska geografska škola*), Klaus Kost (*Antisemitizam u njemačkoj geografiji 1940.-1945.*), Maurizio Scaini (*Ratzelov utjecaj na američku školu povijesne tradicije*), Hernán Santis-Arenas i Monica Gangas-Geisse (*Ratzelova misao u čileanskoj geopolitici*), Yasuo Miyakawa (*Razvoj političke geografije u Japanu s gledišta Ratzela i Gottmanna*).

Drugi dio posvećen je radovima o suvremenom preoblikovanju sile, prostoru i geografskim spoznajama. Radove su priniјeli: John Agnew (*Pogled odnikuda i suvremena geopolitička imaginacija*), Matteo Stocchetti (*Prostor putem spoznaje o prostoru i političko ponašanje*), Antonio Palmisano (*Što s utopističkom geopolitikom?*), Thomas Lunden (*Domena u geografiji vremena. Fokus na političkoj geografiji?*), Claudio Minca (*Kriza projekta Modeli razvoja i posmoderne ontologije*), Giacomo Corna Pellegrini (*Nerješiv spoj geopolitike i kulturne geografije*). Posebno se izdvaja građa o preoblikovanju granica i identiteta s radovima: David Newman, Anssi Paasi (*Prerazmatranje granica u političkoj geografiji*), Vladimir Kolosso

(*Granice i identiteti. Postsovjetski prostor na primjeru Rusije i Ukrajine*), Milan Bufon (*Od geopolitike do političke geografije: novi europski izazov*), Alessandro Gallo (*Granične mreže i umreženi sustavi*), Gyula Bora (*Politička geografija prekograničnih onečišćenja*), Guido Lucarno (*Povijesno naslijeđe i granični problemi u provansalskom prostoru Brigasque - Primorske Alpe*), Krystian Heffner (*Poljsko-češke regije: od političkog razdvajanja do suradnje na putu u Europsku zajednicu*). O geostrategiji, geoekonomijama i globalnoj sigurnosti između prakse i teorije radove su dali: Simon Dalby (*Opasnost, bolest i Crni kontinent: Geopolitika i globalna "sigurnost"*), Tesfaye Shiferaw i Tesfaye Onelli (*Vojna geografija i geostrategija u Europi 21. stoljeća*), Gianfranco Battisti (*Ratovi u Zaljevu. Geopolitička interpretacija*), Jan Nijman (*Madeleine Albright i nijekanje geopolitike*), Stanley D. Brunn (*Pogledi na svijet članica Ujedinjenih nacija. Ključne riječi u govorima s proslave pedesetgodšnjice*), Francesco Adamo (*Geopolitika i geoeconomija: od kolonijalizma do globalizma*), Andrea Favretto (*Poslovni krugovi kao ključ razumijevanja međunarodnih odnosa na kraju tisućljeća*).

Geopolitika Europe, ikonografije, pogledi, teorije i prakse europskog kontinenta predmet su treće cjeline u kojoj o Europi između nacionalnih država i regija pišu Gianfranco Lizza (*Europa između krize nacionalne države i procesa političke i gospodarske integracije*), Edoardo Boria (*Procesi homologacije izbora glasovanja u transnacionalnom europskom prostoru*), Francesca Krasna (*Nacionalna država: prema novom proljeću?*), Jernej Zupančič (*Regije umjesto nacija? Politička geografija preobrazbe nacionalnih država u Europi*), Alberto Capacci (*Geografi i eropska ideja*), Lorenzo Bagnoli (*Proširenje Europe preko europskih međunarodnih organizacija*). O jačanju geopolitičkih identiteta u srednjoj i istočnoj Europi radove su iznijeli: John O'Loughlin (*Geopolitička vizija srednje Europe*), Marek Berwinski (*Etnički identitet i vjerska struktura Lemkosa unutar "zemalja Lemkosa"*), Marek Sobczynski (*Narodnosni i vjerski sastav Poljske*), Jan Wendt (*Geopolitički pogled na promet srednje Europe*), Istvan Süli-Zakar, Klára Czmire (*Politička geografija i uloga geopolitike u karpatskoj regiji*), Tomasz Zarycki (*Ponovno otkriće utjecaja okoliša na politički zemljovid, Slučaj poljske geografije izbora*), Vasile Pușkaș (*Nova politička geografija postmadridske srednje Europe*), Vasile Cucu, Teodor Simion (*Rumunjska, Suvremene geopolitičke odrednice*). Geopolitičke poglede sa Sredozemlja obradili su Marco Antonisich (*"Albania" kao proizvod talijanske vanjske politike*), Luigi Vittorio Ferraris (*Percepcije i predstavljanja u talijanskoj vanjskoj politici*), Giuseppe Campione (*Sredozemlje, Europa... i Sicilija*), Maria Paradiso (*Alternativna geopolitika: Akteri, kreatori politike, regionalne interakcije s europskog "sredozemnog" gledišta*), Teresa Amodio (*Kooperacija Sjever-Jug: Euro-sredozemno partnerstvo*), Stefano Brunelli (*Gibraltar. Geopolitički pogled*). Rasprave o prostoru JI Europe iznijeli su u svojim radovima: Gearóid Ó Tuathail (*Bosanski rat i američko osiguravanje "Europe"*), Mark W. Corson i Julian V. Minghi (*Pravovremena analiza u političkoj geografiji: predviđanje i test vremena*), Dragan Umek (*Novi teritorijalni entiteti na balkanskom poluotoku: primjer Bosne i Hercegovine*), Elena Dell'Agnese (*Velika Albanija Edith Durham: kratak pogled na balkansku geopolitiku*) i Mladen Klemenčić (*Hrvatski nacionalni identitet*). Geopolitičke promjene u Rusiji i okruženju obradili su Anne De Tinguy (*Nedržavni akteri ruskog pogleda na međunarodni put: veze ili konkurenti?*), Aldo Ferrari (*Eurazijanizam: Ruski pristup geopolitici*), Mikhail P. Krylov (*Civilizirani raspad u post-sovjetskom prostoru: westernizacija i kulturni identitet*), Valerian Snytko, Alexander Buyantuyev, A. R. Batuev (*Geopolitičko stanje u prostoru Bajkalskog jezera*), Igor Jelen (*Istočnoeuropska međa: studijska analiza*) i Fabrizio Vielmini (*Središnja Azija: prvenstveni objekt geopolitičke analize*).

Navedeni radovi ukazuju na brojne dileme i promjene u europskoj političkoj geografiji i geopolitici, te na raznolikost pogleda na važna pitanja geopolitičkog razvoja u suvremenim okolnostima. Primjeri posljednjeg desetljeća 20. st. u Europi kao i danas u središnjoj Aziji, ukazuju da je na razini svijeta potrebno pronaći nova, kvalitetnija rješenja političko-geografskih problema, očito putem sveobuhvatnijih i humanijih opće koncepte geoekonomskog i geopolitičkog razumijevanja i razvoja.

Damir Magaš

**ULICE I TRGOVI GRADA ZADRA, Družba "Braća hrvatskog zmaja",
Zmajski stol Zadar, Zadar, 2001., 225 str. + XII karata**

U izdanju Družbe "Braća hrvatskog zmaja", Zmajskog stola u Zadru, objavljena je 2001. knjiga "Ulice i trgovi grada Zadra". Ovu je raskošnu monografiju uredio Stijepo Obad, a autori su teksta (abecednim redom) Julije Derossi, Mirko Jamnicki, Roman Jelić (pok.), Damir Magaš, Atanazije Matanić, Stijepo Obad, Eduard Peričić, Ivo Petricioli, Kažimir Šćiran i Bernardin Škunca. Knjigu je likovno i grafički uspješno priredio Antun Travirka uvrstivši 147 fotografija sa zadarskim motivima, nastalih u razdoblju od druge polovice 19. st do danas. Na kraju je knjige priložen plan Zadra u obliku 12 tabli. Nažalost, u knjigu nije uvrštena izvorna kartografska građa (planovi, karte i vedute), kojom Zadar uistinu obiluje, a na osnovi koje je moguće vrlo zorno utvrditi razvoj gradske fizionomije te starih naziva ulica, trgova i pojedinih predjela (četvrti), posebno od 16. stoljeća.

Povijesni je razvoj stoljećima vodećega urbanog žarišta na hrvatskom dijelu istočne obale Jadrana uvelike utjecao na suvremeno nazivlje njegovih trgova i ulica. Premda je naseljenost na sadašnjem prostoru grada Zadra moguće pratiti još od prapovijesti, kada Zadar (Iader) postaje snažna vojno-pomorska i društveno-gospodarska instalacija jadranskih talasokrata, Liburna, urbanitet grada u pravom smislu potječe od sredine 1. st. po Kr. kada se definira urbana fizionomija koja će se mijenjati tijekom srednjega i novoga vijeka, ali dijelom će se neizmijenjena očuvati i do danas.

Zadar je istodobno grad urbanog kontinuiteta i diskontinuiteta. Priča o gradskim trgovima i ulicama Zadra zapravo počinje s glavnim graditeljsko-urbanim i prometno-urbanim odrednicama, *cardo maximus* i *decumanus maximus* te gotovo središnje položenom dominantom, gradskim Forumom. Te će determinante do danas zadržati ključno značenje, *cardo* je i danas najprometnija i najpoznatija ulica staroga dijela grada (Poluotoka) poznata kao Široka ulica (Kalelarga), dok je zadarski *decumanus* zapravo današnja Ulica Šimuna Kožića Benje, te u produžetku Poljana pape Aleksandra III. (prvoga pape koji je posjetio Zadar i Hrvatsku). Starorimski je Forum možda ponajbolje svjedočanstvo zadarskoga vremensko-prostornog kontinuuma. Njegovo značenje (dominanta!) se očituje starovjekovnim arheološkim nalazima, na samom Forumu te u prostoru nekadašnjeg kapitolija, ali i prisutnošću duhovnoga središta Zadra i cijele sjeverne Dalmacije, episkopalnog kompleksa s crkvom Sv. Donata, katedralom Sv. Stošije te nadbiskupskim dvorom.

Kontinuitet grada nisu tek spomenuti ulice i gradski trgovi već zadarski urbani duh. Nažalost, bilo je čestih fizičkih prekida susljednoga razvitka, posebno grubih s trajnim posljedicama u fizionomiji grada za vrijeme križarsko-mletačkog osvajanja 1202., za vrijeme angloameričkoga strahovitog bombardiranja tijekom Drugoga svjetskog rata te najzad za vrijeme srpsko-četničke agresije od 1991. do 1995. Osim fizičkih razaranja, od pada Zadra pod Italiju 1918. te nakon partizanskog ulaska 1944., sustavno je tekao proces zatiranja hrvatsva Zadra, do 1944. potalijančivanjem, a od 1944. do 1990. jugoslaveniziranjem. Ulice i trgovi upravo svjedoče burnu povijest Zadra. O povijesnim mijenama možda ponajbolje svjedoči primjer zadarske rive, "najlipše na svitu". Za vrijeme Austro-Ugarske to je bila Obala Franje Josipa I., za talijanske okupacije Obala Vittorea Emanuelea III., za vrijeme SFR Jugoslavije Obala Maršala Tita, a tek po osamostaljenju Hrvatske Obala kralja Petra Krešimira IV., znakovito, prvoga hrvatskog kralja stvarnog vladara Dalmacije i hrvatskog Jadrana!

Povijesna je nepravda dakle ispravljena tek u demokratskoj Hrvatskoj, i to 1992. kada su iz zadarskih adresara izbrisani partizanski narodni junaci, nazivi srpskih i drugih nehrvatskih gradova, imena srpskih književnika i nazivi većine partizanskih postrojbi koje su djelovale u užem i širem prostoru Zadra i sl. Povjerenstvo za imenovanje trgova i ulica grada povodilo se temeljnim načelom kako je Grad spomenik zadarske i hrvatske povijesti, kulture i znanosti. Vraćeno je staro hrvatsko nazivlje (npr. Sirac, Ravnice, Polačišće i dr.), a brojne su ulice nazvane imenima velikana zadarske i hrvatske povijesti, kraljeva, nadbiskupa, svećenika, znanstvenika, književnika i dr., potom imenima hrvatskih sela i gradova, posebno onih iz zadarske regije. Grad se tako na određeni

način odužio zaslužnima, koji su stvarali zadarsku i hrvatsku kulturu u učinili je prepoznatljivom u Europi. Potrebno je spomenuti i odgojno-obrazovnu vrijednost suvremenog nazivlja gradskih trgova i ulica, jer su brojni građani za neke osobe iz prošlosti Zadra i Hrvatske doznali tek s natpisa u kojima je, decentno, kratko i sadržajno dano objašnjenje. Zadarski su nazivi ulica i trgova na taj način mali leksikon zadarske i hrvatske kulturne povijesnice, a monografija "Ulice i trgovi grada Zadra" zapravo predstavlja enciklopedijski priručnik povijesti, geografije, kulture i znanosti jednoga od najstarijih hrvatskih gradova, pa je po tome jedinstvena u hrvatskom izdavaštvu. Naime, osim Zagreba samo Zadar ima stručno-znanstvenu sintezu u kojoj je objašnjeno nazivlje trgova i ulica, bitne kulturno-urbane odrednice svakoga grada.

Uz čestitke autorima na ovom vrijednom djelu, posebno treba istaknuti i hvalevrijedan rad nakladnika Družbe "Braća hrvatskog zmaja" - Zmajski stolu u Zadru, jedne od najrespektabilnijih zadarskih kulturnih ustanova.

Josip Faričić

POPIS STANOVNIŠTVA, KUĆANSTAVA I STANOVA 31. OŽUJKA 2001., Prvi rezultati po naseljima, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Statističko izvješće 1137, Zagreb, 2001.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske u Zagrebu objavio je u svibnju 2001. godine Statističko izvješće br. 1137. Publikacija donosi Prve rezultate Popisa stanovništva, kućanstava i stanova od 31. ožujka 2001. Prvi rezultati popisa su objavljeni po naseljima, u tri tablice:

Tab. 1. Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice, Prvi rezultati po županijama.

Tab. 2. Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice, Prvi rezultati po naseljima.

Tab. 3. Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice, Prvi rezultati po gradskim četvrtima Grada Zagreba.

Nakon što bude obavljena daljnja statistička obrada prikupljenih podataka, objavit će se Konačni rezultati Popisa (sadržani u dvadesetak knjiga, s oko 200 tabela). Objavljivanje prvih tablica Konačnih rezultata Popisa 2001. očekuje se u prvom kvartalu 2002. godine, a ostale prema programu publiciranja Državnog zavoda za statistiku.

Osim što je ovo prvi redovni popis stanovništva, kućanstava i stanova u neovisnoj Republici Hrvatskoj, prvi put će se postići međunarodna usporedivost podataka, jer su metodologija popisa, popisna obilježja, definicije i klasifikacije usklađeni s preporukama Europske komisije za Europu UN-a i Statističkog ureda Europske unije - EUROSTAT. No, čini se da će biti teškoća u usporedivosti podataka s podacima ranijih popisa u Hrvatskoj, jer se različito tretiraju pojmovi "stalno stanovništvo", "stanovništvo u zemlji", "stanovništvo u inozemstvu" i slično.

Popis 2001. godine obuhvaća sljedeće jedinice popisa: stanovnici (osobe), kućanstva, te stanovi i druge nastanjene prostorije.

Stanovnici (osobe) su državljani RH, strani državljani i osobe bez državljanstva s prebivalištem u RH, koji su u "kritičnom trenutku" bili prisutni u prebivalištu ili privremeno odsutni. Tu nije uključeno diplomatsko osoblje stranih diplomatskih i konzularnih predstavništava, te predstavnici međunarodnih organizacija i tijela s članovima njihovih obitelji. (npr. Zadar broji 71.928 osoba). Kategorija "*ukupan broj stanovnika*" ne uključuje osobe s prebivalištem u RH, ali odsutne duše od jedne godine i osobe koje borave u RH manje od jedne godine. (npr. Zadar ima ukupno 69.239 stanovnika). "*Stalni stanovnici naselja*" su osobe s prijavljenim prebivalištem, te skitnice, nomadi i ostale osobe bez adrese (npr. Zadar ima 69.378 stalnih stanovnika).

Kućanstvo je jedna osoba koja u naselju živi sama, te svaka zajednica osoba koje stanuju i troše prihode zajedno.

Stanovi uključuju sve građevinske cjeline namijenjene za stalno, privremeno ili povremeno stanovanje, te privremeno nenastanjene ili napuštene objekte. Na temelju Zakona,

popisom nisu obuhvaćeni stanovi u vlasništvu stranih država, nenastanjeni stanovi koji su dotrajali ili oštećeni u ratu te čekaju rušenje ili adaptaciju, stanovi na selu koji se u cijelosti koriste kao gospodarske zgrade i stanovi u vlasništvu poslovnih subjekata koji se koriste za obavljanje ugostiteljske djelatnosti.

Cilj Popisa 2001. godine bio je osigurati podatke o stanovništvu (broj, teritorijalni raspored i strukture), kućanstvima i obiteljima u "kritičnom trenutku" (31. ožujka 2001. u 24 sata). Tako će se dobiti uvid u promjene nastale u proteklom desetljeću, kao i za ocjena socio-ekonomskog stanja, stambene situacije i standarda stanovanja.

Neki osnovni pokazatelji o stanovništvu Republike Hrvatske:

1. Drastičan pad ukupnog broja stanovnika i gustoće naseljenosti na državnoj razini s obzirom na 1991. godinu - za 402.913 osoba (8,4%). Broj stanovnika je smanjen s 4.784.265 na 4.381.352, a opća gustoća naseljenosti s 84,5 st./km² na 77,2 st./km².

2. Najveći pad broja stanovnika i gustoće naseljenosti zabilježen je u županijama koje su najviše stradale u vrijeme agresije na Hrvatsku, gdje obnova gospodarstva ide vrlo sporo, te su najduže bile egzodusna područja:

- Ličko-senjska županija bilježi manje od 10 st./km².

- Čak sedam županija je 2001. godine u kategoriji 10-50 st./km² (Bjelovarsko-bilogorska, Karlovačka, Požeško-slavonska, Sisačko-moslavačka, Šibensko-kninska, Virovitičko-podravska i Zadarska).

- Pad ukupnog broja stanovnika je u Ličko-senjskoj županiji za 38,6 %, u Sisačko-moslavačkoj za 26,8 %, u Šibensko-kninskoj za 26,5 %, u Zadarskoj za 26,0 %, u Karlovačkoj za 24,0 %, u Vukovarsko-srijemskoj 14,4 %.

- Razmjerno manji pad broja stanovnika bilježe prostori koji su, premda zahvaćeni ratom, primili velik broj izbjeglih Hrvata iz BiH, Vojvodine, Srbije i Kosova. Na pr. Brodsko-posavska županija - 1,1 %, Dubrovačko-neretvanska -3,5 %.

- Ispod državnog prosjeka gustoće naseljenosti su još 3 županije: Istarska (73,8 st./km²), Koprivničko-križevačka (70,3 st./km²) i Dubrovačko-neretvanska (68,3 st./km²).

3. Iako je pozitivan saldo broja stanovnika ostvaren samo u Istarskoj (+0,6 %) i Zagrebačkoj županiji (+7,3 %), očita je veća koncentracija stanovništva na sjeverozapadu države, poglavito u urbanoj regiji Zagreba.

4. Vrlo gusto naseljeni prostori još su samo: Grad Zagreb (1214,6 st./km²), Hrvatsko zagorje i Međimurje (Međimurska županija 159,2 st./km², Varaždinska 145,5 st./km², Krapinsko-zagorska 116,2 st./km²), te Splitsko-dalmatinska županija zahvaljujući gradskoj aglomeraciji Splita (100,9 st./km²).

5. Različite metodologije popisa 1991. i 2001. godine uzrokuju situaciju da je gotovo prepolovljen broj stanovnika nekih naselja u kojima se "de facto" nije u međuvremenu događalo ništa značajno, npr. Brbinj (Dugi otok) je "pao" sa 168 na 97 stanovnika.

6. Manjem ukupnom broju stanovnika 2001. doprinosi i 66.707 osoba odsutnih duže od godine dana iz domovine, te 6.346 osoba koje imaju status izbjeglica u inozemstvu.

7. Iz inozemstva je posredovanjem Ministarstva vanjskih poslova vraćeno 98.992 popunjene popisnice (od toga, 36.470 iz SRJ i 9.805 iz BiH).

8. U Hrvatskoj ima još 31.123 osobe sa statusom prognanika.

9. Među 20 najvećih gradova Hrvatske, minimalan porast broja stanovnika ostvarili su samo Koprivnica (4,1 %), Krapina (3,5 %) i Slavonski Brod (2,7 %). Dubrovnik više nije među prvih deset gradova, izgubio je oko 40 % stanovništva s padom na 30.078 stanovnika. U najtežoj situaciji je Vukovar, izgubio je 44,6 % stanovništva, sada broji 24.748 stanovnika.

10. Glavnina velikih gradova, prema ovom popisu, opala je brojem stanovnika. Tako i grad Zadar bilježi pad broja stanovnika od oko 9% prema 1991., odnosno 7.104 osobe, tj. na razinu iz sredine osamdesetih godina 20. stoljeća. Također je očito da je samo tijekom 20. stoljeća tri puta grubo prekidano njegov rast.

Kata Magaš

Ante MARINOVIĆ-UZELAC, PROSTORNO PLANIRANJE, Dom i svijet, Biblioteka posebna izdanja (Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu), Zagreb, 2001., 548 str.

Knjiga s obilježjima udžbenika, kako je sam autor opisuje u predgovoru, u izdanju "Dom i svijet" biblioteke "Posebna izdanja" tiskana je potporom Ministarstva znanosti i tehnologije RH, Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja, te Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu. Navedene potpore dovoljno govore o značenju djela i autora koji ga potpisuje.

Dakle, 548 stranica teksta o prostornom planiranju, ilustriranog sa 162 fotografije od kojih 84 u boji, te 12 tablica, namijenjeno je, osim onima koji se bave tom problematikom, bilo kao studenti, postdiplomanti ili planeri, njihovi suradnici i konzultanti, svima koji prostoru prilaze s poštovanjem koje prostor, kao ograničeno i neobnovljivo dobro, traži i zaslužuje. Autor poziva čitateljstvo na pružanje otpora invazivnim i agresivnim tehnicističkim gledanjima na prostor što znači da se obraća svima nama koji smo učeni da na ovaj način doživljavamo prostor i u njemu djelujemo.

Tekst je rezultat dugogodišnjeg radnog iskustva redovitog profesora Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, predstojnika katedre za urbanizam, autora pedesetak planova (prostornih, urbanističkih-generalnih i detaljnih), studija, ekspertiza, članaka, znanstvenih projekata i natječajnih radova, te nekoliko arhitektonskih ostvarenja u Zadru i Zagrebu. Posebnu pažnju posvećuje prostornim planovima nacionalnih parkova i parkova prirode. Doktorirao je geografiju na PMF-u u Zagrebu 1976. i urbanizam na AF-u u Zagrebu 1984. Član je Družbe "Braća hrvatskog zmaja", a još 1979. izabran je za člana francuske Académie d'Architecture.

Grada je sistematizirana u 12 poglavlja, ovim redom:

I. *Prostorni planovi* – autor definira pojam i potrebu prostornog planiranja, korisnike prostornih planova, navodi vrste, mjerila i obilježja pojedinih prostornih planova, razlike u tipologiji planiranja na osnovi čega izdvaja tri skupine s po dva tipa planiranja, raspravlja o strukovnom sastavu tima koji izrađuje plan temeljem čega iznosi shemu sadržaja, teorije o planiranju, metode izrade, te grafičke prikaze u planu.

II. *Urbanizacija* – ovo poglavlje podijeljeno je u dva dijela: prvi koji čitatelja vodi kroz povijesni razvoj gradova i civilizacija, i drugi koji objašnjava urbanizaciju kao suvremeni proces koji je uvjetovan s više faktora (demografska eksplozija, industrijska i transportna revolucija s karakterističnim obilježjima urbanizacije koja rezultira rastom i širenjem gradova što nameće potrebu za utvrđivanjem gustoće gradova, stupnja urbaniziranosti te krajnjeg procesa deurbanizacije).

III. *Naseljenost, sela, gradovi* – u prvoj cjelini poglavlja autor objašnjava raspored naseljenosti na Zemlji jer su naselja, uostalom, geografski izraz rasporeda stanovništva. Preostale tri cjeline analiziraju i definiraju sela (definicija i analiza s morfološkog, statističkog i socijalnog, aspekta), prijelazne oblike naselja (velika sela, mala ruralna središta, industrijski način života u ruralnoj sredini s dvije osnovne vrste: raspršeni i zgusnuti tip; tvorevine ex-nihilo industrijskih naselja) i gradove (definicija gradova s kriterijima za definiranje i s obzirom na funkcionalnu usmjerenost grada).

IV. *Smještaj gradova* – Smještaj gradova autor dovodi u vezu s tri skupine uvjeta. Geografsko-povijesno-politički uvjeti su skupina uvjeta koja proizlazi iz antropogeografije ili humane geografije. Ističe se međusobna uvjetovanost geografskog okvira i povijesnog razvoja. Opći geografski uvjeti su podjeljeni na tri podskupine, i to geografsku situaciju koja sadrži dvije skupine faktora (fizičkogeografski faktori, npr. zemljopisna širina i nadmorska visina i antropogeografski faktori s gustoćom naseljenosti, prometno-geografskim faktorima i vrstama prometno-geografskih situacija gradova). Druga skupina obuhvaća topografski smještaj koji obuhvaća elemente zaštite, gospodarske elemente i udobnost, a treća se odnos geografske situacije i topografskog smještaja.

V. *Grad i regija* – je najopsežnije poglavlje u knjizi u kojem se najprije analizira evolucija interakcije grad - selo i obratno. Zatim se ti odnosi svrstavaju u tematske skupine: trgovački i radni, demografski, financijski, turistički, kulturni i politički. Sve navedene odnose grada i sela stavlja pod nazivnik urbane polarizacije. Daljnja analiza odnosi se na gravitacijsku zonu grada: radijus, metode utvrđivanja opsega gravitacije i četiri pojasa gravitacijske zone. U cjelini pod nazivom "sustav gradova" raspravlja se o hijerarhiji gradova putem nekoliko teoretskih modela urbanog sustava, a to su: model W. J. Reillyja, zatim Waltera Christallera, njegovog sljednika Beckmanna, hrvatskih znanstvenika, npr. O. Grgurevića i Z. Roce koji su neke od navedenih modela primijenili na hrvatskim gradovima. Zatim navodi analize sustava gradova prema broju stanovnika, te ističe Briana Berryja. Nasuprot strogo matematičkim metodama, postoji i opisna koja ponekad počiva na prethodnim kvantitativnim analizama ali i na isključivom opažanju. Autor zatim navodi primjere za hijerarhiju cjelokupnih urbanih sustava: Francuska, Engleska s Wales-om, SAD i Hrvatska. Posebnu analizu zahtijeva odgovor na postavljeno pitanje: Zašto su baš srednji gradovi svojevremeno postali i ostali aktualnom temom? U dijelu pod nazivom "Deformacije urbanih sustava" autor definira pojam velegrada i konurbacija, a zatim navodi i opisuje tri stadija životnog ciklusa gradova. U posljednjem dijelu ovog poglavlja objašnjava kako se planski može djelovati na sustav gradova. U raspravu unosi teorije decentralizacije i dekoncentracije koje nameću pitanje optimalne veličine grada s konkretnim primjerima.

VI. *Definicija regije* – ovdje se otvara problem definiranja područja obuhvata prostornog plana ili točnije delimitacije područja koje je predmet planiranja. Usko vezano za navedenu problematiku javlja se i potreba za definiranjem pojma regije kao temelja za određivanje obuhvata prostornog plana, koja je u ovoj ulozi upitna, ako se od nje očekuje jednoznačnost. Stoga ostaje upravno-politička podjela teritorija kao drugi temelj za određivanje prostornog obuhvata plana. Nadalje, autor nudi dva osnovna kriterija za definiranje prostora: kriterij homogenosti i polariziranosti. U ovom posljednjem se izdvajaju empirijske metode i teorijski modeli. Osim teoretskog i znanstvenog definiranja obuhvata plana koje je moguće samo za kategorije planova koje se nalaze između plana općine i plana države, kao što je to navedeno u ovoj cjelini, postoji još jedan kriterij, a to je upravno-statistički. Na kraju je istaknuto nekoliko primjera iz Francuske, bivše SR Njemačke, bivše SFR Jugoslavije, te iz Hrvatske (Gospić – Pag i Slavonski Brod – Požega).

VII. *Promet* – je predstavljen kao važan i dinamičan aspekt prostornog uređenja. Razmotreno je značenje prometnog povezivanja pojmovima udaljenosti i izolacije s objašnjenjem ciljeva prometnih realizacija. Glavne okolnosti uređenog prometa autor pojašnjava odnosom prostora i oblika transporta i navodi tri uvjeta ravnoteže koja bi trebala zadovoljiti svaka prometna linija (linearni, alternantni i vremenski). Također razmatra procjenu isplativosti, izbor elemenata sustava i politika prioriteta. U dijelu o utjecaju na okoliš dane su korisne preporuke za najprihvatljiviji način uklanjanja prometnica, tunela, usjeka, nasipa, vijadukata, potpornih zidova, ograda, pothodnika, podvožnjaka i križanja u okoliš. Iznosi argumente za sadnju drvoreda, a protiv reklama uz prometnice. Sve navedeno ilustrirano je brojnim fotografijama i skicama koje dijeli bolje i loše primjere. Čitateljima koji nisu studirali arhitekturu autor otvara jedan novi pristup uređenju prostora.

VIII. *Smještaj industrije* – razmatrajući industrijalizaciju kao pokazatelj stupnja razvijenosti s prostornom i geografskom prihvatljivošću industrije, autor analizira su faktori lokacije pojedinih vrsta industrije. Klasifikacije industrije prema smještaju podijeljene su na poznate klasifikacije u upotrebi i prostorno orijentirane klasifikacije. U trećem dijelu autor piše o pitanju koje se zanemaruje s obzirom na profit poduzeća, a to je mogućnost prihvata geografskog prostora za smještaj neke industrije. Čitatelji se upoznaju s industrijskim zonama kao pozitivnim primjerima planirane industrije. Osim prostornih problema kao što su uklanjanje u krajolik, optimalno korištenje prostora i sl. raspravlja se i o problemima ciklusa industrijalizacije, pitanjima monovalentnosti ili diverzifikacije i pitanjima koncentracije odnosno dekoncentracije.

IX. *Ruralni prostor* – autor obrađuje poljoprivredno zemljište s gledišta prostornog planiranja kao ograničeno dobro, gdje se diferenciraju dva osnovna problema, očuvanje zemljišnog fonda i ekološke okolnosti. U pravilnoj namjeni i upotrebi zemljišta neizostavno je poznavanje

tehničkih, gospodarskih i socijalnih čimbenika u svakom planu uređivanja poljoprivrednog prostora. Kao temeljni dokument izdvaja se pedološka karta. Ističu se značenje gustoće naseljenosti, bonifikacija, veličina i oblik čestice i posjeda te ruralno stanovanje. Ponuđene su mjere uređenja kao što su rekultiviranje i planiranje.

X. *Voda* – Prostorno planiranje, glede vodâ, vezuje se uz problem dobave, zaštite od onečišćivača i vodozaštite. Posebnu pažnju posvećuje riječnim slivovima i rijekama, moru, gospodarenju vodom te tisućljetnu borbu za vodu i protiv nje.

XI. *Turizam* – Dani su analiza turizma kao socijalnog epifenomena, faze razvoja turizma, razvoj turističkih naselja, pojedine vrste turizma i posebni oblici zahvata u prostoru marina i sportskih lučica, a sve kao podloga za planiranje turističkih središta. Razmatra se problem prometne dostupnosti do parkirališta, garaža i pješačkih zona, smještajnih kapaciteta kao i oprema turističkih središta. Ističu se neki tehnički problemi u svezi s navedenom podlogom za planiranje u turističke svrhe. Izdvajaju se štetni utjecaji turizma i primjeri prostornih planova za turistička središta i regije.

XII. *Prirodni rezervati* – Vlastito viđenje "gospodarenja" prostorom u nacionalnim parkovima i parkovima prirode autor iznosi putem kriterija za izradu prostornih planova i korištenje prostora nacionalnih parkova i parkova prirode. Kao temeljna sredstva zaštite, održanja, uređenja i unapređenja rezervata ističe posebnosti prostornih planova u ovim područjima. Navodi osnovni sadržaj prostornog plana za nacionalni park i izdvaja svoje vlastite principe zoniranja u nacionalnom parku na prirodne i kulturne zone te zone mješovite namjene. Prirodne zone su podijeljene u tri grupe: zona temeljnog fenomena, specijalna zona i zona usmjerene zaštite. Među brojnim dokumentima na kojima se temelje načela čuvanja i uređenja nacionalnih parkova posebno mjesto zauzimaju zaključci 11. generalne skupštine UICN održane u Banfu 1972.

U zaključku autor ističe potrebu stručnog znanja širokog spektra u prostornom planiranju, ali i visoku razinu socijalne i humanističke kulture kako bi se optimalno postigla svrha prostornog planiranja.

Dejana Hordov

Branka PENZAR, Ivan PENZAR, Mirko ORLIĆ, Vrijeme i klima hrvatskog Jadrana, Nakladna kuća "Dr. Feletar", Zagreb, 2001., 258 str.

Nakladna kuća "Dr. Feletar" u sklopu edicije "Bibliotheca Geographica Croatica" izdala je knjigu "Vrijeme i klima hrvatskog Jadrana" autorâ B. Penzar, I. Penzara i M. Orlića. Ova meteorološko-klimatološka monografija hrvatskog Jadrana značajan je doprinos razvoju geoznanosti u Hrvatskoj. Autori su izloženu građu na 258 stranica strukturirali u osam poglavlja: Povijesni pregled do sredine 19. stoljeća, Mreža meteoroloških postaja, Okolnosti koje oblikuju vrijeme i klimu, Glavni sastojci vremena i klime, Djelovanje atmosfere na more, Vremenski tipovi, Tipični godišnji tijek vremena i Klasifikacija jadranske klime. Na kraju svakog poglavlja dan je iscrpan pregled odnosno bibliografije kako bi korisnik knjige mogao provjeriti ili produbiti spoznaje o izloženoj problematici. Tekst je popraćen brojnim grafičkim priložima (kartodijagramima, kartogramima, grafikonima), a na kraju knjige autori su dali i 10 fotografija u boji, koje ilustriraju neke karakteristične vremenske pojave na hrvatskom Jadranu.

U prvom poglavlju autori su dali pregled povijesnih zapisa o vremenu i klimi u Hrvatskom Primorju od staroga vijeka do 19. stoljeća. Najviše podataka potječe iz starih ljetopisa, a kakvoća i količina pojedinih vijesti o vremenskim pojavama i klimatskim specifičnostima znatnije će se poboljšati tek početkom instrumentalnog razdoblja (od sredine 17. st.). Pri tome je zanimljivo da su se i u hrvatskom prostoru obavljala najranija instrumentalna zapažanja meteoroloških prilika (S. Santorio), i to od početka 17. st. Bitno novo poglavlje u proučavanju vremena i klime Jadrana omogućilo je sutavno mjerenje najvažnijih klimatskih elemenata od sredine 19. st. (u Dubrovniku od 1851., a u Zadru od 1854.), koja su omogućavala statističku analizu pojedinih meteoroloških veličina te utvrđivanje klimatskih zakonitosti. Meteorološke su podatke iz pojedinih hrvatskih

primorskih meteoroloških postaja koristili i vodeći europski klimatolozi pri definiranju osnovnih teoretskih modela (primjerice Julius Hann). Autori posebno objašnjavaju temeljne okolnosti koje utječu na postanak i razvoj pojedinih vremenskih i klimatskih tipova na Jadranu. Prije svega, to su geografska širina, djelovanje podloge na donji sloj atmosfere, baričko-strujni sustavi te obilježja zračnih masa. U najopširnijem poglavlju obrađeni su glavni klimatski elementi, i to redom: jačina i trajanje elektromagnetskog zračenja (Sunčeva energija i osunčavanje), vedrina i naoblaka, bilanca radijacije, temperatura zraka, tla i mora, tlak zraka, vjetrovi, vodena para i njezini proizvodi, magla i vidljivost, grmljavinsko nevrijeme i popratne pojave, oborine i toplinski osjet. U poglavlju o djelovanju atmosfere na more objašnjen je utjecaj atmosferskih procesa na pojedina obilježja mora, prije svega na gibanje mora (osobito promjena razine mora, valovi i morske struje). Pisari knjige daju i pregled osnovnih vremenskih tipova u području hrvatskog Jadrana. Radijacijski vremenski tip ili neporemećeno vrijeme ovisno je prije svega o Sunčevom kratkovalnom i Zemljinom dugovalnom zračenju, a znakovit je za ljetno doba. Međutim, na Jadranu su česte pojave kada su ti osnovni solarno-terestrički uvjeti modificirani zbog različitih poremećaja u atmosferi. Razlikuje se stoga vrijeme uz buru ili po buri, potom južina, vrijeme pri prolasku ciklone, nevrijeme s jugozapadnim vjetrom, nevrijeme s južnim vjetrom te vrijeme s prevladavajućim utjecajem istočnjaka. Ovi vremenski tipovi različito djeluju na život i aktivnosti čovjeka, ali i svih drugih organizama u hrvatskom jadranskom prostoru. Pojedini vremenski tipovi uglavnom su karakteristični za pojedina doba godine, pa je na osnovi dugotrajnih zapažanja i istraživanja moguće ustanoviti tipični godišnji tijek vremena, tj. osnovna obilježja klime Hrvatskog Primorja. Kako svi dijelovi hrvatskog Jadrana nemaju ista klimatska obilježja to je moguće izdvojiti pojedine klimatske tipove. Prema Köppenovoj klasifikaciji najveći dio Hrvatskog Primorja ima različite varijetete umjereno tople kišne klime (C klimu), dok najviši dijelovi planinskog ruba Hrvatskog Primorja (Velebit, Bikovo) ima snježnu D (Dfsb) klimu.

S geografskog je aspekta posebno značajan prostorni raspored pojedinih klimatskih tipova, jer je klima određenog prostora značajan fizičko-geografski element geografskog sistema. Klimatska obilježja velikim dijelom uvjetuju pojedine geomorfološke procese, utječu na razvoj biljnog pokrova, ali i tijekom društveno-gospodarskih aktivnosti (poljoprivreda, promet, turizam i dr.). Hrvatski obalni klimat upravo je bitna odrednica historijsko-geografskog razvitka, još od prapovijesti, koja ovaj prostor čini privlačnim za nastanjivanje i gospodarsko vrednovanje. Suvremeni turistički razvoj u Hrvatskoj možda ponajviše sugerira pozitivne gospodarske učinke klime (jer je naša turistička ponuda svedena uglavnom na evaluaciju prirodno-geografskih obilježja).

Ova je knjiga vrijedna sinteza dosadašnjih znanstvenih spoznaja i prvi put objavljenih rezultata izvornih znanstvenih istraživanja autorâ o meteorološkim i klimatološkim obilježjima Hrvatskog Primorja. Stoga ju preporučam svim hrvatskim prirodoslovcima, ali i drugim zainteresiranim građanima kao nezaobilazno gradivo za upoznavanje prirodno-geografskih obilježja Hrvatske. Uz pohvale autorima I. i B. Penzar te M. Orliču, koji su hrvatsku meteorologiju i klimatologiju zadužili i svojim dosadašnjim znanstvenim postignućima, posebno treba istaknuti i značenje Nakladne kuće "Dr. Feletar" koja uspješno nastavlja s poticanjem razvoja geografije i geoznanosti uopće u Hrvatskoj.

Josip Faričić